

Irodalom.

Két újabb népköltési gyűjtemény.

1. **Magyar Népköltési Gyűjtemény. VI. kötet.** Somogy megye népköltése. Gyűjtötte, rendezte és világosító jegyzetekkel kísérte *Vikár Béla*. Kiadja a Kisfaludy-Társaság. Bp. 1905. 8° XII.+472 l. 2. **VII. kötet.** Székelyföldi gyűjtés. Gyűjtötte és szerkesztette *Mailand Oszkár*. Kiadja a Kisfaludy-Társaság. Bp. 1905. 8° XVI.+592 l.

1.

Mikor Herder a népi költés nagy jelentőségét s a nemzeti sajátosságok érvényesülésének szükségességét hirdetni kezdte: nálunk Kazinczyék s a klasszicizmus uralkodtak, ellenségei minden népiesnek. Egyesek, mint *Kölcsey*, ráéreztek Herder igazságaira, de nem tettek semmit a népi költés érdekében. *Csokonai* gyűjteménye elveszett, Pálóczi *Horváth* Adámé kéziratban maradt s Vitkovics, Kazinczy egyenes figyelemzetésére, elhagyott minden népiest.

Hogy e kérdés fontosságára rájőjjünk, a költészetben *Kisfaludy* Károlynak, a politikai életben Széchenyi és Kossuth idejének kellett elkövetkezni. S valóban a nép költése és politikai helyzete iránt egyenlő arányban s növekedő gyorsasággal ébredzik a figyelem a múlt század 20-as éveitől kezdve. És valamint a politikai szabadelvűség s demokrácia kiinduló fészkei a megyék, úgy a népköltési gyűjtemények fontosságát is elsősül két megye: Komárom és Esztergom vármegyék hirdetik.

E két vármegye a népköltési adalékok gyűjtését a M. Tud. Akadémia feladatai közé sorozta. Az Akadémia azonban e föladatra csak lassan készült s midőn Erdélyi János a Kisfaludy-Társaságban a népköltészet fontosságát fejtegette és gyűjtését megindította, szinte feltűnő örömmel mondott le róla. A népköltészet ügyét tehát ez a Társaság karolta fel s azóta e kérdés hagyományosának tartják. Az Akadémia pedig úgylátszik akkor egyszersmindenkorra lemondott róla s átútalta az egykorú fölfogás értelmében a Kisfaludy-Társaságnak szépirodalmi területére. Mert a Kisfaludy-Társaság felállítása után mindjárt az a fölfogás alakult ki, hogy a tudományosság ügyei az Akadémia, a szépirodalmi ügyek pedig a Kisfaludy-Társaság körébe tartoznak. Mikor tehát az Akadémia kiadta kezéből a népköltészet és gyűjtés sorsát, mintegy kimondta, hogy ezt nem tekinti a maga *tudományos* feladatának. Így aztán a népköltészet anyagának gyűjtése és vizsgálata még ma is a Kisfaludy-Társaságnak öröklött föladata, noha e munkának elvégzése a *Magyar Néprajzi Társaság* megalakulása óta más úton is lehetővé volna téve. De a néprajzi társaság, úgy látszik, magában nem elegendő, hogy a rá váró föladatokat elvégezhesse; sem anyagi, sem szellemi tőkége nincs arányban mind hevesebben kopogtató szükségleteinkkel s maig annyira sem tudott jutni, hogy e téren irányító és színelvonalat teremtő hatást biztosíthasson magának.

Ezért népköltési gyűjteményünk újabb kötetei is szépirodalmi társaság vállalatában jelentek meg csak úgy, mint akkor, mikor még néprajzi társaságunk meg sem alakult. Ennek azután az a következménye, hogy a kiadást gondozó társaság ki van téve a gyűjtők és szerkesztők rátermettségében vagy alkalmatlan voltában vele játékot űző véletlen szeszélyeinek. Az új folyamnak három gyűjteménye igazolja ez állítást.

Dr. *Sebestyén* Gyulának regös-gyűjteménye például módszer és színvonal dolgában a legkényesebb igényt is kielégítheti; *Vikár* Somogyi Gyűjteménye, miként látni fogjuk, ezzel ellenkezőleg módszer és színvonal dolgában mélyen alatta áll, *Mailand* székelyföldi gyűjtése meg a kettő között lebeg. A vállalat szerkesztője pedig a folklóre tudományos fölfogása és a szépirodalmi társaság hagyományos elvei között tojás-tánczot jár. A negyedik kötet *Előszavában* fejtegeti, hogy a régi elvet tiszteletben tartja, de a néprajzi szempontokra is ügyel. De talán mégis túlságos óvatosság, mikor szinte engedelmet látszik kérni, a miért *Sebestyén* Gyula *Regös énekek* és *A regösök* cz. kötetit a Gyűjteménybe felvette. Mert igaz ugyan, hogy e kötetek éppen a czél és módszer tudományosságánál fogva kiemelkednek az *Új folyam* minden kötete felett, de ez nem szorúl egyáltalában semmiféle mentetegetésre. Sőt! Valamint a VI. kötet *Előszavában* is felesleges az a védekezés, hogy az adalékokat pontos és tájszószerinti leírásban kapjuk. Éppen az a sajnós, hogy nem kapjuk úgy.

Ime! Hatvan éve, hogy Erdélyi János gyűjteménye megjelent s hatvan év alatt annyira jutottunk, hogy népköltési gyűjteményünk szerkesztője kénytelen kijelenteni, hogy a Kisfaludy-Társaság a szépirodalmi elv mellett döntött, továbbá a gyűjtemények néprajzi jellegű részeivel szemben a védelem szükségét érzi.

Mivel a Kisfaludy-Társaság, mely e munkának úgyszólván szabaddalmasa, nem szorosan vett tudományos szempontokat követ gyűjteményeiben; mivel az Akadémia egyáltalában nem foglalkozik vele, a Néprajzi Társaság pedig nincs olyan helyzetben, hogy ezt a munkát végezhesse: ma a rendszertelenségnek és tudománytalanságnak olyan zavara van e téren keletkezőben, hogy ellene állást foglalni, bármily kellemetlen is, de kötelességünk. Annál inkább meg kell ezt tennünk, mert az eddig megjelent limonádészerű s legnagyobb részét csupán a gyűjtők *Előszavából* táplálkozó ismertetések¹ egyáltalában nem alkalmasok arra, hogy az eddig követett irányzat hiányosságait és ferdeségeit kellő világításba helyezték.

Feltűnő eddigi gyűjtéseink rendszertelensége.² Különböző gyűjtők, szerkesztők, különböző vidékek, néprétegek s a lejegyzések pontos vagy kevésbé pontos árnyalatai azok, a melyek általában népköltési gyűjteményeink köteteit jellemzik. Egyik megjelöli a lelőhelyet, sőt azt is, a kítől kapta az adalékot, a másik minderről hallgat. A legtöbb esetben azt sem tudjuk meg, vajjon az illető adat a gyűjtőnek első vagy másodkézből való gyűjtése-é. Egyik irodalmi nyelvre átírva közöl, a másik csak félig írja át s az is, a ki fennen hirdeti a tájszólás szerinti közlést, egyik legfontosabb vonásáról a népnyelvnek, t. i. a hangtaniról, lemond.

¹ Lásd pld. *Egyetemes Philologiai Közöny* 1906. V. 371. 1. és *Erdélyi Múzeum* 1905. 8. füzet 439. l.

² Ki veszem itt is dr. *Sebestyén* Gyula gyűjtését.

De az sem utolsó baja a rendszertelenségnek, hogy e kötetek, bár így külsőleg természetek, lényegileg sokkal kevesebb eredeti anyagot tartalmaznak, mint a mennyit tartalmazhatnának. Mert nemcsak, hogy ismétlődnek e kötetekben a különböző lapok és folyóiratok s más gyűjtők adalékai, de maguk e kötetek is többször ismételik egymást, mint a mennyire kívánatos. Az egyes folyamok és kötetek közt oly sok idő telt el s a szerkesztőknek és gyűjtőknek annyiféleségével találkozzunk, hogy ez ismétlések felett nem is csodálkozhatunk.

Még ezeknél is van sajnálatosabb következménye a tudománytalanságnak, hogy népköltési gyűjteményeink lassanként teljesen elszakadtak a múlttól. Erdélyi János még igyekezett a jelen népköltését összekapcsolni a múlt népköltésével s ha ez nem sikerült eléggé, nem rajta múlt. Abban az időben a múlt népköltési adalékai nagyrészt még ismeretlenek voltak, de azóta a szerencsés felfedezések egymást érték. Hanem a gyűjtők az ezekkel való kapcsolat megkeresését elmúlásztották s a hol egy-egy esetben a kapcsolat megtörtént, az is inkább a véletlen munkája, mint öntudatos törekvésé.

Ennek a tudománytalan gyűjtésnek kell tulajdonítanunk azt a szomorú tüneményt is, hogy a népi költés és népiesség *elméleti* megismerésében ma hatvan év múlva sem vagyunk semmivel előbb, mint Erdélyi János idejében. Sőt e tekintetben nem csak megállás, illetőleg teljes szünetelés történt, hanem egyenesen hanyatlás, visszafejlődés. A ki a népi költésről tanulni akar valamit, annak ma is csak Erdélyi János, Arany János, Gyulai Pál s Imre Sándor idevonatkozó értekezései állanak rendelkezésére, a melyekben igen hasznos és értékes megfigyeléseket, megjegyzéseket találunk, de a melyek csupán alapul, előkészítőül szolgálhatnak egy összefoglaló, rendszeres tanulmánynak. 60 év alatt ilyen nem keletkezett.

Ennek egyik oka az is lehet, hogy a szabadságharc után irodalmunk feltűnő mohósággal fordult el a népiestől s ezzel az intézőkörök figyelme és érdeklődése megcsappant; de a másik ok feltétlenül népköltési gyűjteményeinknek rendszertelensége s kevésbé megbízható volta. Az úgynevezett filológiai módszer 60 év alatt minden magyarul művelt tudományban lassanként érvényesült, csak a népi költés gyűjtésében nem, mely, a mint láttuk, mindjárt megindulásakor el volt jegyezve a dilettantizmusnak, a véletlenszerűségnek, a rendszertelenségnek és a céltalanságnak.

E tekintetben az a 60 év, mely eltelt, nem elenyészeltette a hiányokat és hibákat, hanem növelte. Erdélyi János, bár első kötetével szinte kizárólag szépirodalmi célra törekszik, mégis úgy a megbízhatóság, mint a cél tudatosság és a tiszta népiesség megérezése szempontjából, a magaslaton áll, a honnan *Vikár Béla* somogyimegyei gyűjteményéig szinte egyenletesen gyorsuló hanyatlás mutatható ki.

Annál szomorúbb ez az eredmény, mert napjainkban éppen *Vikár Bélát* tekintik olyannak, a ki hivatva volna ez ügynek új lendületet adni. Az ő neve az, a melylyel úton-útfélen találkozunk. Ő az, a ki egyszer Kalotaszegen, máskor a Székelyföldön, újra Somogyban, végül Borsodban szorgalmasan járkal, gyűjtöget, felfedez és ismertet. Nincs hét, a mikor az ő nevével vagy itt vagy ott ne találkoznánk. Ha tehát e nagy-szorgalmú buzgóság első kézzelfogható eredményét úgy kell megje-

lőlnünk, mint a hanyatlás végső állomását, ezzel is csak arra a szomorú állapotra mutathatunk rá, mely a magyar tudományosságot, úgy nagyban, mint kicsinyben, jellemzi.

Megvallom különben, hogy Vikár Bélának e téren való működését, mióta csak figyelni tudtam, mindig némi aggodalommal néztem. Erre több okom is volt. Első, hogy Vikár az úgynevezett sokfoglalkozású emberek közé tartozik.

Az eddigi gyűjtésnél is különös körülmény, hogy egyetlen ember sem akadt, a ki *egészen* rá adja magát erre a fontos feladatra. Pedig a népköltés ügye *egész* embert kívánna, a ki ne csak buzgólkodjék, hanem el is merüljön mélyen ezeknek a dolgoknak a tanulmányozásába; a ki ne pihenésül, de életcélul tűzze ki a népköltési adalékokkal való foglalkozást. Olyan embertől nem várhatunk teljes munkát, a ki a gyorsírástól elkezdve, egyforma kedvvel és erővel műveli a finnnyelvészetet is, a magyar nyelvészetet is, sőt a ki műfordítói babérokat is arat. Ma már túl vagyunk az ezermesterek korszakán. Az egyes tudományágak úgy kiszélesedtek, hogy a ki alapos és otthonos akar lenni valamelyikben, kénytelen választani közülök s annak kell szentelnie minden kedvét és idejét.

De voltak az aggodalomra más okaim is. Egyik az a merészség, melylyel Vikár előtte egészen ismeretlen területekre is behatolt, mint a minő például a zenetudomány területe; másik képzeletének az a szabad csapongása, mely ha tán merő tudománytalanságra nem is ragadja, mégis ítéletei kialakításánál többre jogosítja, mint a mennyit a szigorú tudományosság megenged. Röviden szólva: inkább képzeletével dolgozik, mint studiumon alapuló logikával.

Mindezek aggodalommal töltöttek el. De hogy éppen ilyen legyen az eredmény, minőt e kötet mutat, arra mégsem voltam elkészülve. Hiszem, hogy mindenki, a ki Vikár nagy zajjal történt országjárásairól hallott, kisebb vagy nagyobb, de valamelyes csalódással tette le ezt a kötetet. Tán nem csalódom, ha azt mondom, hogy maga a kiadó Társaság is valami ilyenformát érzett; legalább erre mutat az az eddig hallatlan körülmény is, hogy az adalékokhoz fűzött szimboliztikus magyarázatokért úgy a Szerkesztő, mint a Társaság, a felelősséget magáról elhárítja.

Hogy ez a csalódás jogosult s hogy e kötet valóban az eddigi gyűjtésekhez képest a hanyatlás végső fokozatát mutatja, arról mindenki maga meggyőződhetik, ha e kötetet alaposan végignézi.

Kezdjük mindjárt a Bevezetésen.

Ehez a kötethez két bevezető van. Az egyiket a Szerkesztő, a másikat a Gyűjtő írta. Mind a kettő nevezetes. Az elsőből már érintettem néhány pontot; a másodiknak is van négy kiemelkedő mozzanata, mely egymaga elégséges a gyűjtemény főbenjáró hiányainak észrevételére.

Vikár e bevezetésben kiemeli, hogy „nagy buzgalommal“ gyűjtött; kiemeli továbbá gyűjteményének a gazdagságát is. E dicséretnek után pedig kijelenti, hogy „az olvasó közönségre való tekintettel“ az adalékok hangtanilag pontos jelzéséről le kellett mondania. Aztán szól gyűjteményének, a mint ő mondja: egy s más gyöngéjéről, a melyen nem tudott segíteni. Ezek a gyöngék pedig nem egyebek, minthogy „Népköltési gyűjtéseink eddigi dús anyagának rendszeres számba-

vétele nélkül, a melyre még eddig minden előmunkálat hiányzik, az egyes ember pusztá emlékezetére támaszkodó rostálás sohasem lesz elég biztos út és mód, ily gyűjteményben az ismétlődések elkerülésére." Továbbá, hogy később jövő adalékok miatt a rendszeres beosztás nem sikerült.

Fel van sorolva még más gyöngye is, de nekünk ennyi tökéletesen elég. Mert látjuk ebből, hogy Vikár már eleve lemondott a tudományosságának még csak az elemeiről is. Szép dolog, hogy elismeri az eddig megjelent adalékok rendszeres számba nem vételét s így az ismétléseket munkája gyöngéjéül, de kérjük: *minden erejével miért nem törekedett éppen e gyengesség elenyésztetésére?* Hogy „dús“ az anyag? Gyermekekbeszéd ez olyan előtt, a ki tudja, hogy minden tudományos foglalkozásnak első főfeltétele elődeinek számbavétele s a jelennek a multtal való összekapcsolása. Ha most olyan dús az anyag, hogy rendszeresen számba venni nem lehet, vajjon könnyebb lesz-e akkor, ha még egy néhány ehez hasonló kötet reánk ontja a maga összegereblyélt rendszertelen anyagát? És végül: kinek kötelessége a rendszeres számbavétel, ha nem éppen annak, a ki valamely vidék önálló monografikus gyűjteményével lép fel? A folyóiratokban itt-ott megjelenő cikkekől várja ezt Vikár és nem az övéhez hasonló önálló művektől? Hát akkor miért gyűjtötte össze Somogy megye népköltését? A pusztá gyűjtési ösztönön kívül miféle cél és szándék vezette? Tudja-e most például, hogy melyek az eredeti somogyi termékek? vagy bár azt, melyek egészen új termékek s melyek régieknek új életre, új változatra kelő példányai? Tudja-e, hogy melyek adnak az eddigi népi költéshez új színt, új gondolatot, vagy bár a réginek új árnyalatot?

Ezek a kérdések lényegbevágók s a mit ezekre Vikár az eddigiiek számbavétele nélkül felelhet, nem egyéb találgatásnál, képzelődésnél és ötletnél. Oly dolgok, a melyek inkább újságírói, mint tudományos munkásságra valók.

A ki ezekre a kérdésekre felelni akar, annak első kötelessége az eddigiiek rendszeres számbavétele s azután mindjárt következik a maga anyagának rendszeres, könnyen áttekinthető beosztása; mert ez biztosítja az összegyűjtött anyag könnyű megérthetését és könnyű használhatóságát.

De Vikár erről is lemondott. Vajjon miért? Rosszabb a védekezése, mintha semmit sem szólna. Mert komoly okul csak el nem fogadhatjuk azt, hogy némely adalékot utólag kapott. Legalább attól a munkától, a mely csak egy szemernyi tudományosságra igényt formál, ilyen védekezést el nem fogadhatunk. Miért nem kapta korábban az adalékait, vagy ha későn kapta, miért nem várt utánok? A kit efféle ránk sem tartozó okok rá tudnak vinni arra, hogy rendszertelen munkával álljon a világ elé, abból hiányozni kell valami olyan érzéknek, a minek tudományos munkásságot vállalóbból hiányozni nem szabad.

Különben ez a későn jövő adalékokkal való védekezés annál furcsább, mert hiszen maga a bevezetés elárúlja, hogy írója éppen somogyi születésű; azt pedig ismét ezerszer volt alkalmunk olvasni, hogy a gyűjtés mily rég és mily „nagy buzgalommal“ folyik. Honnan van tehát a késés? Tán csak nem abból, hogy a ki sokat markolt, keveset szoritott? S a ki az egész ország népköltését gyűjtötte, szülőtte megyéjének nem szentelhetett elég időt?

Ilyen bevezetés után, azt hiszem, mindenki el lehet készülve arra, a mit kap. Pedig ezzel még korán sincs minden elmondva. Ugyanis, ha nem kapunk e gyűjteményben sem rendszeres számbavételt, sem használható elrendezést, azért maga a nyers anyag lehetne értékes. De itt is a legnagyobb csalódás vár reánk.

Vikárnak ugyanis, a mire a bevezetés után úgysis el lehetünk készülve, a népköltési adalékok gyűjtésére csakugyan nincs egyéb készlete a „nagy buzgalom“-nál és egy gereblyénél. Ezzel a gereblyével végig szaladt Somogy megyén, mint a hogy az ország más egyéb téerein is nagy buzgalommal tette. Már most mi történt? Az, hogy felszedte, a mi gereblyéje alá akadt, de mivel a dolgok természete szerint leginkább a felszinen uszkáló adalékok akadtak bele, tele van e kötet közismeretű, szürke, felülről lekerülő és félnépi adalékokkal. A helyett, hogy ezekre például e kötet szinte egyharmadát kiírnám, hivatkozom magára a gyűjtőre, a ki eddigi módszeréhez hiven, gyűjteményének e gyöngyéjére is felhívja a figyelmet s többekre a jegyzetekben maga is rámutat. De e mellett összehasonlításra ajánlom a Mailand Oszkár *Székelyföldi Gyűjtését*, a mely e tekintetben is tanulságos és egyszerűs mind szomorú világot vet Vikár egész munkásságára.

Alig találunk az egész somogy megyei gyűjtésben egy-két adatot, a mely akár tartalmi, akár formai tekintetben érdeklődésünket lekötne. Ennek oka aligha e vidék szegényessége, mint inkább a gyűjtés módja, a mely inkább széles körű akart lenni, mint mélyenjáró. Már pedig a népköltési anyagok ép úgy rétegekben fekszenek egymáson, mint a föld rétegei. A régít eltemeti az új, a divatos. Éppen azért, a ki értékes gyöngyöket akar találni, annak nem gereblyére, hanem ásóra van szüksége. És nem az egész világot kell ötlet és szeszély szerint összejárnia, hanem valamely szűkebb tért kell egészen a mélyéig felfogatni s átkutatni.

De ha volnának értékes, új szint adó gyöngyök e gyűjteményben, akkor is aggodalommal kellene fogadnunk azért, mert a legnagyobb része nem első kézből való gyűjtés.

Szerencsénkre Vikár szinte minden adaléka után oda jegyzett egy nevet s ezzel munkáját az eddigieknél tökéletesebbé akarta tenni. Úgyde, arról elfelejtkezett nyilatkozni, hogy vajjon-e nevek szintén gyűjtők-e, az ő segédgyűjtői-e, vagy adalékainak közvetlen forrásai. E felvilágosítás nélkül csak találgatásra, de sajnos meglehetősen biztos találgatásra vagyunk szorítva. Uri nevek fordulnak elő: doktorok, jegyzők, tanítók, a kik népköltési gyűjteményeknél forrásul nem szolgálhatnak. Annyian vannak ezek, hogy belőlük könnyű megállapítani azt az ismét csak tudománytalan és megbízhatatlan módszert, melylyel Vikár e gyűjteményt összeállította. Ezt a módszert a másodkézből való gyűjtés jellemzi.

Sok ideig szokás volt s talán még most is divatos néhány nyelvtudósunknál az az eljárás, hogy Budapesten egy ültőhelyében megírta valamely vidék nyelvjárását. Ez csak a vidéki tanítókhöz, ismerősökhöz, barátokhoz való gyakori levélváltással, tudakozódással, felhívással volt lehetséges. Az ilyet nyelvtudományunk egyik régi munkása a vízbeháló s Szent Miklós után kiáltozó oroszhoz hasonlította s valóban nem is érdemel egyebet.

Vikár Bélát éppen ilyennek nem szabad mondanunk. Mert ő valóban

„nagy buzgalommal“ járja a vidéket. Annál inkább csodálkozunk tehát: miért nem gyűjtött közvetlenül a nép fiától mindent s miért szedte e gyűjteménybe össze édes anyjának, feleségének, úri barátainak, ismerőseinek az adalékait? Nem azt mondjuk, hogy ezek semmit se érnek. De ki vállalja el ez adalékokért akár a tiszta népiesség, akár a lelőhely, akár az idő-kor szempontjából a felelősséget? Vagy ha már e legkönnyebb eljárást választotta gyűjteménye összeállítására, akkor legalább annyit megtehetett volna, hogy pontosan jegyezze meg: melyet vett közvetlenül a népfiatól s melyeket hallomásból, illetőleg másodkézből. Így csak a nevekből vonható következtetésekre vagyunk utalva, a mely pedig nem biztos.

Ezzel összefügg Vikárnak az a feltűnő hiányossága, vagy talán figyelmetlensége, melylyel úgy a gyűjtésre alkalmas helyeket, mint a forrásokat megválogatja. Mire való például népköltési adalékok után Kaposvárra, Curgóra menni? Hogy másodkézből gyűjtött, mutatják Dr. Alexis Györgynek, Weisz Arnoldnak, Murányi Nellinek és a többieknek a nevei. De hogy maguk közt a falusi emberek közt is nem a legalkalmasabbat választja ki, arra legfeltűnőbb példák éppen azok a Mesék, melyeknek pontos, gyorsírói lejegyzését olyan erősen hangsúlyoztatja.

E mesék tartalmilag semmi újat nem adnak az eddig összegyűjtött mese-anyaghoz; nem egyebek, mint az eddig ismerteknek minden nagyobb lelemény nélkül való ismétlései. Ujra kiadásuk tehát valóban csak az eddiginél pontosabb leírással okolható meg. Úgyde, láttuk már, hogy a nyelvészeti pontos lejegyzésről Vikár az olvasó közönség kedvéért lemondott. Mi maradt tehát nekünk? Maradt volna az a tanulság, a mit e mesék *stilisztikailag* nyújtanak. De ebben is csalódunk kell.

Én szívesen elhiszem, hogy e mesék szó szerinti hűséggel vannak leírva; de hogy e meséket *stilisztikailag* a magyar nép mesélő tehetőségének mértékéül el lehetne fogadni, az ellen azt hiszem mindenki tiltakozik, a ki valaha csak egyszer is hallott igazi mesélő parasztot a maga egyszerű körében minden elfogultság nélkül mesélni.

A Vikár mesélőinek két halálos bajuk van: egyik a tudakosságra való törekvés, a mely a népköltés leggyönyörűbb virágát, a naivságot teszi csúffá, a másik valamely szokatlan helyzet, a mi inkább lecze-felmondássá tette a mesélést és sokkal mesterkéltébbé, mint a minő a valóságban. Az ő meséi pld. tele vannak ilyen kifejezésekkel: „Mint-hogy egy ujjan nagy embörnek *fölfogása* van.“ „És majd ü idővel fogja *használhatni* annak az álomnak a titkait.“ „Kevesebb *jövői* gondja vót.“ „Véglegessen a fenyegetés *természetté* vált.“ „Képes löszz megfejtteni azt a *küldöttséget*.“ „Az álomnak egyik *rejtéje*.“ „A kiráji *lakba*.“ „*Szakértőket* parancsolt.“ „Nem lött vóna neki *tudalma*.“ Stb. Stb.

Vajjon hogy kerülhettek a mesélő szájára ezek a részint idegen, részint értelmetlen kifejezések? Csak úgy, hogy e nem népi kifejezéseket vagy egy nagyon tudalékos paraszt mondta gyorsírás alá, vagy a mesélő a vallató uraktól és a szokatlan környezettől annyira megrebbent, hogy rendes kerékvágásából kizöckent. Másképp azt a teljes, mondatokra terjedő értelmetlenséget sem tudjuk megmagyarázni, melylyel pld. a 9-ik

mese kezdődik. Én sokat hallgattam a mesemondót, de rendes körülmények között semmi efféle elő nem fordult. De nem is fordulhat. Mert a mesélő mindig a társaság legtöbbit tudó s gyakran legértelmesebb tagja, a kinek nincs oka semmitféle trémára, semmiféle erőlködésre s így nem is jön soha zavarba. Hiszen ő jószántából mondja a mesét s a milyent és a mit tud, olyant mond. Neki nincsenek kimondhatatlan helyzetei és gondolatai, a melyekre a kifejezéseit *keresnie* kellene s hallgatóságával egyenlő foku értelme is, szókészlete is.

A Vikár mesélői akár természetük, akár helyzetük miatt nem voltak olyan egyszerűek és természetesek, a minőnek a népet és költészetét eddig ismertük s a minő az a valóságban. Mert ha e mesék a magyar népi mesének szóról-szóra lejegyzett példányképei, akkor a Hazafi Verai János, Honfi Keresztesi Pál és Kibédi Domokos Ferencz költeményeit is bele kellene soroznunk az *igazi* népi költés anyagába. Már pedig jól tudjuk, hogy ezek is népies termékek ugyan, de nem ugyanarra a lapra tartoznak, a hová az *igazi* népi termékek. S mikor Vikár e mesék előadóit úgy dicséri, mint „*kitűnő mesemondókat*“, mint „*valóságos mesefákat*“, odáig jutottunk, hogy kételkednünk kell még abban is: vajjon Vikár eléggé igazán, eléggé mélyen ismeri-e a nép lelkét?

Eléggé csudálatos dolog, de kénytelen vagyok azt mondani, hogy bár sokat forgott a nép között Vikár, a magyar nép lelkének igaz ismerésére vagy elég ideje, vagy elég kedve nem volt. Ezt mutatják e kitűnőknek mondott mesék, a melyek néhány tudakos és a szokatlan helyzettől megrebbent embernek szárazon, az egyéni színezés minden híjával, a közvetlenségnek minden melege nélkül elreczített mese-vázai. De kétségbe ejtő módon bizonyítják e szomorú igazságot azok a *világosító jegyzetek* is, melyeket Vikár e mesékhez s általában egész gyűjteményéhez fűzött.

Élérkeztünk tehát e gyűjtemény legsötétebb pontjához, azokhoz a magyarázatokhoz, a melyek kétségtelenné teszik, hogy Vikár Bélában csak buzgalom van a népköltési gyűjtések iránt, de a nép lelkét teljesen félre ismeri s ezért elmetermékeit is egészen hamis magyarázatokkal, hamis színbe burkolja.

Vikár ugyanis szinte minden adalékát hol hosszabb, hol rövidebb jegyzetekkel látja el, a melyek néha egész magyarázatá bővülnek. E jegyzetek se nem történelmieket, se nem nyelveket, se nem esztetikaiak, hanem tán inkább teológiaiak, vagyis olyanok, a hol nem a tudás és logika, hanem az ötlet és képzelet uralkodnak.

Nem tudom, vajjon nem a festészetben nem rég feltűnt s már le is tűnt mozgalom adta-e azt az eszmét, hogy népköltésünk magyarázatához a szimbolizmust, ezt a gyakran előrántott, de mindig homályos gondolatot segítségül vegye? Akárhonnan vette Vikár, hitem szerint eléggé leszámolt vele maga a Gyűjtemény Szerkesztője, mikor az Előszóban így szól: „A tisztán, élesen látó magyar szem nem alkalmas az ily jelképi fölfogás közvetítésére.“ Én ebből csupán azt a következtetést vonom ki, hogy: a kinek pedig ezt 60 évi népköltési gyűjtés és magyarázás után is szemébe kell mondani, az nem alkalmas a népi költés világosító magyarázására.

E súlyos itélet bizonyosságot nyer, mihelyt a magyarázatokat szemügyre vesszük.

Ilyen mindjárt az a torony-magyarázat is, melyhez a Szerkesztő a

maga ellenvetéseit fűzte. Engem azonban e példánál nem a szimbolizmus képtelensége érdekel, hanem az a körülmény, hogy éppen ezt a példát *másképp* magyarázta Erdélyi János s Vikár Bélának még sincs e *más* magyarázatra egyetlen szava is. Vikár, úgy látszik, nem csak a „dús“ anyag számbavétele és rendezése alul szabadította fel magát, de felszabadította az alul az elemi kötelesség alul is, hogy mielőtt magyarázna, nézzen körül abban a csekély irodalomban, a mi e téren rendelkezésére áll. Mert ez már csakugyan nem olyan „dús“, hogy számbavétele az emberi erőt felülmúlná. Mégis nem találunk sem e pontnál, sem a többenél egyetlen jelt, a mi ne arra mutatna, hogy Vikár minden tudományát csak magából meríti, mint a hogy a lírai költő és a mesebeli táltos szokta.

Annyira tiszteletlen ez az eljárás az eddigi gyűjtőkkel szemben s annyira tudománytalan magával a tárgygal szemben, hogy szinte felmentve érzem magam az alul a kötelezettség alul, hogy e magyarázatokat komolyan vegyem s rámutassak egyik-másik sajtáságukra. Nem is tenném, ha olyan furcsák és mulatságosak nem volnának. Így azonban lássunk egy párat belőlük.

A könnyebb áttekinthetőség céljából e jegyzeteket természetük szerint három csoportba oszthatjuk.

Első csoportba azok tartoznak, a melyek — hogy is mondjam csak! — nem egyebek, mint a semminek tudományos alakzatba burkolásai. Ezek roppant komolyan azt bizonyítják, hogy az ég tiszta időben kék, ellenben máskor szürke vagy homályos.

Ilyenek pld. a sok közül ezek: „*Az ajtóig meg vissza* = fordulat állt be, meg kellett fordulni, csak az ajtóig értünk és vissza kellett térni“ stb. „*Nem volt buzakenyér* = úgy kell értenünk, hogy nem volt mit enni.“ „*Biczkolni* = fényesíteni.“ „*Négybeliek* = negyedik ezredbeliek.“ A Pusztai és pásztordalok 2-ikához e sokat mondó megjegyzést fűzi: „Jellemző, hogy az összeolvasáskor a számadó 36 darab idegen jőszágot talál nyájában, a mi azt jelenti, hogy annyit loptak hozzá. Figyelmezteti a bojtárokat, hogy ez a nyereség, ha hiba nem lesz, vagysis ha nem lopják vissza, mindnyájuk közös hasznára fog válni; mert a számadó csak annyiról számol a gazdájának, a mennyit átvett, a többi közös zsákmány.“ A 13. *Béresnóta* cz. dalt pedig így világosítja fel jegyzetekkel: „A béres keservét tükrözi, a kinek rossz gazdája van. Az utolsó versszak nem éppen keresztyéni kívánságot fejez ki a zsidó uraság iránt.“ És efféle még számtalan van e jegyzetek között.

Ez az eljárás Vikárnak úgyszólván jellemző sajtásága s mint kritikai működés, az úgynevezett kéreg-kritika mintájára, elnevezhető *hólyag-kritikának*. Hogy Vikár itt e könyvében is, de czikkeiben is, miért fordul ezekhez a semmit mondó, henyé kiszólásokhoz, igazán érthetetlen. Ha nincs más, okosabb mondanivalója, inkább hallgasson; mert lehet ugyan, hogy néhány laikus e jegyzetek mélységébe bele-szédül, de a többség s főleg más tudományszakok értelmes emberei előtt e *hólyagkritika* az egész folklóre hitelét megrontja.

Második csoportba azok a megjegyzések tartoznak, a melyekről csak ennyit mondhatunk: ha akarom vehmes, ha akarom nem vehmes. Ezeket más néven *Találgatásoknak* vagy még inkább *déliabós kritikának* is lehetne neveznünk, mert legnagyobbbrészt olyan dolgokra vonatkoznak, a melyeknél pozitív tudás híján tág tere nyílik a képze-

letnek. Ezekben Vikár tán még nagyobb, mint az első csoportban; mert ezeknél a mérlegelő logikának még kevesebb s a mozgékony képzeletnek még több szerepe van, mint az első csoportnál.

Ezek közül valók péld. a következők: *Az ártatlan** című költemény szerinte, úgy látszik, somogyi eredetű, mert ennek kezdete itt ballada bevezetéséül szolgál. Az *Element az én rózsám* kezdetű szerinte alighanem „hazai németjeink költötték“, mert az erdélyi változatot kivéve, többi dallamai sült németek. Szerinte ugyane dalban, tehát egy ugyanazon időben és ugyanazon egyén élettelfogása szerint, gyásznak a jele a fekete ruha is, a fehér is, sőt a piros is. Ő t. i. nem érti meg e dal egyszerű és világos, humoros célzatát. Máshelyen a sárgát is a gyászoló színek közé sorolja, mert ott éppen arra van szüksége a szimbolika feltételei szerint. Nála a folyó és csatorna *elválást, búcsúzást* jelent; a disznó egyszer *szégyent*, de ugyanakkor *keresést* is jelent, hogy a közismert *szerecsét* elhagyjuk. Az *A csillag, a csillag a réten jár* kezdetű régi dalunk tót eredete szerinte *biztos*. Az ő elmélete szerint a káposzta *burulása* a bánat jelképe, *a hármát tojó fekete kánya* = leányos anya, a kinek három leánya van. *A darutoll* az elválás jele, *az ágasbogas diófa* pedig a sok gyermekes anyáé, de már *a diófa hajlott ága* az unokatestvért jelenti. Szerinte a 2-ik betyár-nóta hőstét „egy szép asszony — *nyilván úrnő* — megszöktette.“ A 7-ik „*talán*“ azért leghíresebb, mert leghosszabb“ s ebben ezenkívül „*talán*“ még a Földanyára való emlékezés lapang.“ Szerinte a 18. „*nyilván*“ magának Sobrinak környezetéből került a nép ajkára.“ Vikár szerint ez az egyszerű beszéd: *Akaszd ki az ostorom*, azt jelenti: „hogy a legény kívül van s a leány az ablakon belül.“ A szégyen megvert komát pedig így mutatja be: „ltt is az asszony utána megy a férjének vagy kedvesének a korcsmába. Ez tiltakozik az ellen, hogy az asszony utána járjon. Ugy látszik, resteli bevallani, hogy megverték, még pedig a komája verte meg; de hogy miért, az a költeményből nem tűnik ki. Azonban valószínű, hogy egy más nő forog szóban, nem az, a ki utána jár, hanem az utolsó verssor előtt használni szokott, a szövegben mellőzött prózai beszúrás szerint valami Kati, a ki a keresztkomának felesége, leánya vagy kedvese. És azért szolgál rá a verésre a koma, mert Kati-ra vetette a szemét.“ — És így megy ez a végtelenségig.

Mindezekre, ha nagyon szelídek akarunk lenni, egy óriási kérdőjellel, egy nagy *Miérttel* felelhetünk. A mint ott közbeszúrva a gyászos piros színre ellenvetést tettem, tehetnék a többire is. Mondhatnám például, hogyha a dallam idegensége alapján következtetni lehetne a szöveg eredetére, akkor *Rózsabokor a domb oldalon*, *Éj van csend és nyugalomnak éje*, *Kitárom reszkető karom*, *Néma hölgy fut a nagy éjszakán* stb. kezdetű szövegeinket mind „alighanem hazai németjeink költötték, mivel dallamuk sült német.“ De minek tegyem? Ma már tudományos téren elmúlt az az idő, mikor fogas kérdésekül adták fel azt, hogy vajjon a más világon milyenek a madarak s Ádámnak volt-e köldöke vagy nem volt? Hát honnan lehessen pld. tudni, hogy Kati, a ki szövegben nem is szerepel, fele-

* E tréfás címet Vikár adta a *Nagypénteken mossa holló a fiát* kezdetű népi költeménynek. Adott ő még másnak is olyan címet, a melytől komoly népi gyűjtőnek tartózkodnia kellene; pld. egyiknek egészen önkényesen *A megvert koma* címet adta. Mintha elméskedni akart volna vele!

sége, leánya, vagy éppen kedvese-é annak a megvert komának, a ki *tán* nem is koma s a kit *tán* meg se is vertek?

Ezek felett a mély dolgok felett a vitatkozást másnak hagyom. Én inkább felhívom az érdeklődő figyelmét arra, hogy ez utolsó példában, mily szépen ölelkeznek a két első csoportba osztott u. n. *hólyag- és délibábos kritika* jegyzetei s mily szép frigyre lépett egymással a tudományosság mezébe öltözködött nagyképűség s a képzelet ábrázoló líraisága. S ezzel áttérek a harmadik csoportra.

A Vikár Béla jegyzetei és magyarázatai között vannak olyanok, a melyek határozottan meglepőek. Nem hiszem, hogy már az előbbi példák között is fel ne tűnt volna mindenkinek az a magyarázat, mely szerint a hármat tojó fekete kánya jelképe annak az anyának, a ki szintén három leányt . . . Istenemre! Olyan hangulat vesz erőt rajtam, a mely sem hozzám, sem népköltésünkhöz nem illik, de Vikár igen sok magyarázata mellett teljesen indokolt. Mit csináljon az ember pld. ezzel a megjegyzéssel: *a dinnye, mikor megreped, mintegy száját kinyitja, nyilatkozik, beszél.* Alább: „*a sárga- és görög-dinnye mint összetartozó pár szerepel, tehát sárgadinnyét, görögdinnyét vettem = összepárosítottam a kétféle dinnyét és 18 esztendőös legényt szerettem = összepárosítottam magamat a 18 e. legénnyel.* Tehát, mondja Vikár: „*Sárgadinnye ráfutott a göröggre = egymásra találtak (borúltak) a szeretők.*“

Az ember egészen megkönnyebülve lélezkzik fel, hogy szerencsére Vikár Béla logikája az utolsó kép magyarázatánál megsiklott s egyébre lyukadt ki, mint a mire az ő logikája szerint ki kellett volna lyukadni.

De ilyen nemcsak egy van, hanem szinte mintha keresné őket Vikár. Idetartozik pld. a toronynak egy másik magyarázata, mely szerint az a legényt jelenti, a ki szeretőjének, már mint a városnak, az ölébe ül. Itt említem meg *tán* a jól álló kocsirúdnak a magyarázatát is, a melyet tőle valahol más helyen olvastam; de a melyet itt előadni lehetetlen. Nem utolsó azonban a rosszszagú leányról szóló magyarázat sem, a mely ilyen formán hangzik: „*a császárkörte hamar szétfoly és szembe fröccsen = a menyecske dlnok míve hamar kiderül, szégyenbe hozza az embert. Épp így, a hagyma vékony héja átveszti a rossz szagot s a leányokról, mikor megmosdanak bécsi szappannal, ennek rossz szaga széjjel árad.*“

Ezt a sorozatot kiegészíthetném egypár badarsággal. Mikor pld. az országon ismert Szabó Vilma cz. ballada hőjét, a szegény bukott és gyermekét elpusztító leányt megteszi „*nő-zsivány*“-nak és „*nőbetyár*“-nak; vagy mikor azt mondja, hogy a „*haraszt*“ szó nemcsak rím a „*paraszt*“ szóra, hanem mint alantmaradó növényzet magát a földhöz ragadt paraszt embert jelképezi; épp úgy, mint a hogy a *fenyves* a nemes embert. És egész joggal tiltakozhatnám az ellen a sivár felfogás ellen is, mely a leg-egyszerűbb képes kifejezések helyére a legundokabb sejdítéseket kapcsolja s ezzel népi költészetünk becsületes, nyílt, őszinte jellemvonását lesúlyesztí a kiélt világfiak beteges képzelet-kicsapongásaihoz. Annál inkább megtehetném ezt, mert hiszen csak a napokban történt, e folyóirat hírt adott róla, hogy *lebújok* és nyilvános helyek ocsmányságait a külföld előtt valaki úgy mutatta be, mint a magyar nép elmetermékeit; sőt azt hirdette, hogy a mit nyilvános helyeken is csak éjjel után, boros állapotban mernek elmondani az arra képesek, azt az egyszerű

paraszt nép közt fényes nappal, társasjátékközben, ifjak és leányok szülőik jelenlétében mondják és éneklük.

Mindezek helyett csak a legnagyobb csudálkozásomat és bámulatomat fejezem ki a felett, hogy miféle úton és módon juthatott e jegyzetek készítője és e gyűjtemény összeállítója ahhoz a tudományos hitelhez, melyet, legalább így a külső jelek szerint, a néprajzi tudományok terén magáénak mondhat. Mert már mindnyájunk előtt derengeni kezd az az igazság, hogy az utóbbi időkben nemcsak politikai életünk volt a romlásnak és hanyatlásnak útján, de vele párhuzamosan társadalmi életünk is, tudományos életünk is rohamosan megromlott. Az albérlétezesek, a segéd munkások intézménye s a honoráriumra alapuló tudományos iskolák már eddig is néhány országra szóló botrányt vetettek felszínre. De még ezek számbavétele mellett is óriásinak tűnik fel az a hanyatlás, a mit népköltési gyűjteményünk e (VI.) kötete mutat.

E kötet gyűjtője félreáll az elől a legfőbb feladat elől, hogy az eddigi gyűjtéseket számbavegye s így a magáét azokkal belső szerves összekapcsolásba hozza. Mint a veréb a fészkébe, összevisszasággal zsebkendőbe köt egy csomó, nagyobbbrészt közismert adalékokat. Oly felületes anyagának elrendezésében, hogy epikai és lírai természetű dalok egymáson bukdácsolnak keresztül s A, B, C jelzésekkel változatoknak jelez olyan darabokat, melyekről később jegyzeteiben maga is megvallja, hogy nem változatok. A szövegek dallamait utólagosan fölveszi ugyan hengereire s azokból közöl is egy párat függetlenül, de még csak arra se ügyel, hogy olyan dallamokat közöljön, melyek szövegét gyűjteményébe felvette. Az így, leginkább másodkézből vett darabokhoz aztán csatolja azokat a megvilágosító jegyzeteket, melyeket láttunk.

E jegyzetek, a helyett, hogy az eddigi gyűjtők és kutatók megállapított igazságaira támaszkodnának, kalandos képzelettel kiszaladnak a találgatások mezejére s összezavarni igyekeznek azt a kevés pozitív ismeretet is, melyet eddig a népköltésről magunkénak mondhattunk. E jegyzeteből kitűnik írójuknak végtelenül fogyatékos készlete a tudományos munkásságra, de a mi ennél súlyosabb: kitűnik a nép lelkének és költésének teljes félreismerése, meg nem értése. A ki a magyar népi termékek magyarázatra szoruló helyeit Erdélyi János és Imre Sándor ide vonatkozó felvilágosító magyarázatai után is, ezek teljes figyelmen kívül hagyásával, egyetlen felvett hipotézissel, a szimbolizmus akarla megértetni, az, a mint a példák mutatják, annyira ellenkezésbe jön nem csak a magyar néplélekkel, hanem az egyszerű józan ésszel is, hogy minden ezután való munkássága elé csak fokozottabb aggodalommal nézhetünk.

Lehetnek, a kik úgy gondolkoznak, hogy még mindig jobb, ha a hangosan kiabáló hegy egeret szül, mint ha semmit sem szülne. Én ezek közé nem tartozom. Meggyőződése az, hogy ha nincs bennünk sem elég hozzáértés, sem elég ismeret, sem elég igazi mély szeretet a népköltési adalékok gyűjtése, rendezése és ismertetése iránt, jobb inkább semmit se csinálni, mint burjással és babonával hinteni be azt a mezőt, melyen majd a jövő munkása dolgozni fog. Mert az afféle munkával zavart, kedvetlenséget s az ügy iránti bizalmatlanságot termelünk.

2.

Oly mélyről jövünk s annyi kedvetlenségen és bosszankodáson kellett keresztül vergődnünk, hogy szinte felüdít az az egyszerű, minden nagyképűség nélkül való, józan, tiszta gondolkodás, mely a VII. kötetből felénk árad. Erre a kötetre már valóban illik a Szerkesztő megjegyzése. Ez a kötet csakugyan folytatása a három elsőnek. Hamar is készen lehetünk bírálatával, mert a mi hiányt e kötetben találunk, csak ritkán egyéni, a legtöbbször eddigi gyűjtéseinkben is előforduló, melyről már bevezetésül általánosságban úgy is szóltam.

Nagyon jól esik olvasnunk a gyűjtő bevezetésében, hogy az ismétlések elkerülhetése végett tanulmányozta az összes népköltési gyűjtéseket. Magán a munkán, ha fordul is elő ismétlés, valóban meglátszik a főbb gyűjtemények számbavétele.

Még inkább örvendünk a gondos rendezésnek, a mely megkönnyíti az anyag áttekintését. Itt ugyan különös, eddig nem hallott csoportokat is találunk s pld. csak a Vegyesek csoportjában is több szerelmi és gúnyos dal a maga helyére kívánczik, de határozottan gyakorlati hasznu annak a csoportnak külön vétele, melyben a *Kétesek*, a nem népi eredetűek vannak. A válogatás nem sikerült ugyan eléggé; mert pld. a 5., 16. nem népi volta s a 29. népi volta alig lehet *kétes*; továbbá a többiek közé is be-beszorúlt egy-egy műköltőtől való és többet, pld. csak a szerelmi dalok közül is a 7., 15., 58. (Dankó-féle) 153., 263., 268. és az összes Köszöntőket a kétes vagy félnépi csoportba kellene osztanunk. De így is örvendünk azon, hogy valahára csak bár szándékot is látunk egy ily irányu csoportosításra.

Legnagyobb értéke azonban e gyűjteménynek maga az anyag, a melyen, ha egyetlen feljegyzése sem bizonyítja is a gyűjtőnek, rögtön meg érezzük az első kézből való gyűjtést. Helyen-helyen, pld. a Gúnydalokban, legeredetibb gyűjteményünknek, Kriza Vadrózsáinak a visszhangját halljuk. Ennek oka lehet a gyűjtőhely nagyjában való egyezése; de feltétlenül része van a hatásban annak, hogy a gyűjtő mindenütt közvetlenül a néppel érintkezett s attól vette minden közvetítés nélkül az anyagot.

Előnye Mailand Oszkárnak az is, hogy minden délibábos magyarázattól tartózkodik s csak annyit magyaráz, a mennyit tud s a mennyit lehet. A szerkesztő mindjárt az első jegyzetéhez oda tette (548. l.), a mit nemcsak ott, hanem általában is elmondhatunk róla. Ez egy kis túlzás. A mi e tekintetben engem leginkább érdekel, az a feltűnő mohóság, melylyel az oláh-hatást nem kimutatja, hanem hirdeti.

Hogy a székelység erősen ki volt és ki van téve az oláh-hatásnak, azt már rég tudjuk. Azonban azt is tudjuk, hogy mint minden hatás, úgy ez is kölcsönös. Hogy mennyire zeneértő Mailand, meg nem ítélném, mert egy kótafejet sem közöl gyűjteményében; de hogy zeneileg is, költészetileg is mind csupán az oláhság hatása éreznék rajtuk s a mi hatásunk rajtuk ne, az elképzelhetetlen. Mailand azt mondja, hogy magyar dallamot az oláhság között soha sem hallott. Ezzel ellenkezőt olvasunk Moldován Gergely *A románság* cz. műve II. k., 48. l., a hol több magyar dallam fel van sorolva, melyek a mőczok közt divatosak.

Különben ez az egész oláh-hatás kérdése olyan dolog, a melyben sem Mailandnak, sem másnak ítéletet mondani nem szabad addig, a míg e kérdés egészen alapos vizsgálatnak alá nincs vetve. Mailand legfőbb hibájául s munkája legérzékenyebb hiányául éppen azt emelem ki, hogy e hatás beható vizsgálatát csak ígéri s a hatás meglételet csak mondja, hirdeti, de az elsőt meg nem valósítja s a másodikat meg nem bizonyítja.

Hogy Mailand miért síkolt le arról az útról, melyet bevezetésében maga emleget s melyre úgy látszik alkalmá is lett volna, előttem megmagyarázhatatlan. A hazánkban élő nemzetiségek népköltésének ismerete nélkül soha se fogjuk a magunkét tisztába hozni, mert hiányozni fog mindig az az értékmérő, a melylyel a magunkét ellenőrizhetjük. A szövegi részre vonatkozólag is csupán áldatlan vitatkozások történtek s nem megbízható gyűjtések. A zenei részre vonatkozólag pedig örökké sopánkodhatunk azon a kincsen, melyet a csalódott Szénffy Gusztáv életének egy rossz pillanatában a tűzbe dobott.

Annál inkább örvendettünk tehát a Mailand ide vonatkozó cikkeinek s bevezetése után gyűjteményében is azokat az adatokat kerestük, a melyek a magyar és oláh hatást bizonyítják. Ilyeneket csak a bevezetésben s a jegyzetek közt találtunk és nem ott, a hol joggal kerestük: a gyűjteményben. Mailand ugyanis nem azokat a helyeket járta meg, a melyeket ígért, mert hiszen akkor otthon, Déva körül, a legtöbbet kellett volna forognia, hanem mintegy központul véve a kies fekvésű Szováta-fürdőt, onnan jobbra és balra kirándulásokat tett s gyűjteményének legnagyobb része így került össze.

Ujra megjelenni látjuk tehát ez eljárásban az eddigi gyűjtések czéltalanságát és öftletszerűségét. Valamint azt a törekvést is felismerhetjük, mely nem mélyre ásní, hanem minél szélesebb területet befutni akar.

Szólhatnék még ezeken kívül is egy-két hibáról és hiányról, de mivel ezek úgyis nemcsak e gyűjteményben, hanem összes eddigi gyűjteményeinkben is feltalálhatók, e helyett inkább levonom azt a pár főtanulást, melyet az elmondottakból magunknak megállapíthatunk.

Előttem hovatovább, annál bizonyosabb kezd lenni, hogy az az út, melyen hatvan év óta népköltési gyűjteményeinkkel haladunk, soha czélhoz nem vezet. Úgy gondolom, eddig a Kisfaludy-Társaságnak is be kellett volna látnia, hogy ez úton több anyagi és szellemi erő forgácsolódik el, mint a mennyi hasznot lát e gyűjteményekből a szépirodalom. Nézzünk csak körül újabb lírikusaink közt: ki az, a ki ihletért e gyűjteményekhez fordulna s bár öntudatlanul is megérezné az itt lerakott kincsek szépségét?

Én azt hiszem, hogy a népi költés adalékainak gyűjtésénél nem is lehet főczélul kítűzni a szépirodalomra való hatást. Annak csak egy főczélja lehet: a magyar nép lelkének megismerése.

Valamint a ruházatból, az építkezésből, a kapufélfák virágaiból, úgy a népköltési adalékokból is azt szeretnők megtudni: milyen a magyar nép gondolkodás módja, minő eredeti, sajátos mozdulatok élnek a szívében és érzelmében s azoknak minő kifejezési formákat ad. Ha erre rájutunk, kimondhatatlan hasznot fognak belőle húzni azok a költők, festők, építők, zeneköltők, a kiket műalkotásaiknál nem csupán

állati ösztönük, de öntudatos műalkotó képességük vezet. Így tehát közvetve haszna lesz az irodalomnak is s nagyobb, mint az eddigi megbízhatatlan rendszertelen gyűjtéssel.

De a magyar nép lelkének *igaz* ismeretéhez csak úgy juthatunk el, ha elméjének termékét céltudatosan, pontos és megbízható módszerrel, rendszeresen gyűjtjük. Különben tengerbe hordjuk a vizet s az összevisszaságba beleveszünk.

Igen tanulságos e tekintetben éppen a Mailand gyűjteménye. Tele van 1—2 szakaszos töredékekkel, a melyek nyilván csak részei valamely egésznek; de tele van olyan változatokkal is, a melyek ezelőtt 10 évvel másképp hangzottak s a melyek 10 év múlva ismét másképp fognak hangzani.

A népköltés egy örökké élő és hullámzó folyamat, melyben az idő és egyéni ízlés a változatok oly tömegét hozza létre, a melyek kimeríthetetlenek s ha az eddigi módszerrel megyünk neki a feladatnak, a mikor 20—30 évi időközökben szalad egyik-másik gyűjtő neki, kibontakozás helyett, minél több kötetet halmozunk egymásra, annál zavarosabbá tesszük az egészet.

Én eléggé egyszerűsítettem a magam feladatát, mert legfőképpen egyetlenegy falunak a népköltését gyűjtöm. És ez is kimeríthetetlen. Nemcsak azért, mert mint minden faluban, úgy ezen is keresztül fut szinte az egész ország népköltése, vagy legalább annak életrealóbb termékei, de főképpen az időért. Ha én ma lejegyzek egy egyszerű népdalt, a jövő évben ugyanazt ugyanattól a parasztleánytól más dallammal, elég lényeges eltérésekkel, esetleg új szakaszokkal bővülve, sőt más régebbiről ismerttel összepárosítva jegyezhetem le. Mert a népköltési termék közös kincs, melyet csak az emlékezet őriz, s a melyet időhöz, helyhez és alkalomhoz idomítani nemcsak lehet, de kell is.

Még érdekesebbek e tekintetben a mesék. A kötött forma még jobban szárnyát szegi a változtatásnak, mint a folyóbeszéd, s valóban valahányszor elmond valaki egy mesét, mindannyiszor újra költi azt s kedve és hangulata szerint idomítja és formálja, igen sokszor a tartalmat is, de a beszédbeli formát feltétlenül.

Hogy milyen az igazi mesemondás, arra nézve megközelítőleg rámutathatok Mailand 6. és 7. meséjére, de a többiekben nála is előforduló urizálások, (*nőddel, ottan, Erdők keblén*) továbbá a paraszti tudálékosságok (*Akkor felelvén a királyné a szolgálónak, Vénasszony nagy hathatósan köszöne*) és a szárazon előadott vázlatok azt mutatják, hogy a *mesemondatás* nem a megfelelő eljárás.

A mesélő a maga egyszerű környezetében és hallgatósága előtt a legtöbbször egyéníti, alkalmazza a mesét, mint a hogy a dalban a *saját* faluja nevét emlegeti. Igen sokszor azonosítja magát a mesélő a mese hőisével, vagy legalább az elején úgy kezdi, mintha vele történt volna; de minden esetben tehetsége is képzelő ereje szerint színezi, részletezi, kitérésekkel fűszerezi, told hozzá s az általánost helyi vonatkozással pótolja. A nép ezek szerint adja a jó mesélő címet a maga embereinek. És mindebből, pedig az until ismert és ismétlődő mesevázak mellett ezek lesznek a lényegesek, az újabb gyorsírói lejegyzések után kevesebb maradt meg, mint a régi módi emlékezetből

lejegyzettekben. Mert a régiek emlékezetükből oda tettek egy-egy vonást a húsból és vérből, ellenben e gyorsírói lejegyzések lezke-felmondások, megzavarodott s bölcselkedni és nem mesélni akaró emberek erőlködései.

Legnagyobb tanulság tehát, a mit ebből meríthetünk, hogy a ki a néplélek ismeretéhez az elmetermékek révén közel akar jutni, az mint *átfutó vendég*, soha se fogja célját elérni. Annak együtt kell *élni* a néppel, meg kell nyerni a nép fiának bizalmát s akkor is *el kell lesni* tőle azt, a mire szükségünk van, különben nem azt adja, a mit keresünk.

Nincs őszintébb, ragaszkodóbb nép a magyarnál; még a különben sunyi székely is bizalmassá lesz ahoz, a kit megszeret s a kitől nem tart; de szemérmesebb sincs a magyar népnél. Egy décei ember félnapon keresztül énekelt azokat a dalokat, melyeket katoná korában a városon s szolgálatban urí gazdája házánál összeszedett. És valamint paraszt észszel soha se lehet megérteni, hogy turisták miért másznak fel a hegy tetejére, mikor ott semmi dolguk, úgy az én emberem sem tudta megérteni, miket akarok én az ő falusi s nem urí dalaival s csak kedvetlenül és magát láthatólag rosszul érezve énekelt egy pár décei, eredeti falusi nótát. A míg az urí nótákat, a félnépieket énekelt, szinte büszke volt nagy jártasságára és tanultságára: „de ezeket istáлом csak fonóban, meg tánczban szoktuk énekelni, ha egy kicsit iszunk.“

Eddigi gyűjteményeink legtöbb összeállítója belefáradt, míg idáig, ehhez a kritikus ponthoz eljűtt volt. Ezért a sok félnépi és szürke adalék.

Ezek és ezekhez hasonló, de itt már részletesen elő nem adható okok arról győztek meg engem, hogy ha eredményt akarunk elérni a népköltési adalékok gyűjtésénél, szakítanunk kell az eddigi czéllal és módszerrel. Ezentúl tudományos czéllal s rendszeres és tudományos módszerrel kell gyűjtenünk. Szervezni kell a gyűjtés munkáját. Az országjárás helyett mindenki vegye gondja alá a maga legjobban ismert faluját vagy vidékét s azt mélyen és gondosan kutassa át. Ha lehetőleg kevés idő alatt megtörténik az országnak bár főbb pontjain a felvétel, a lényegtelen változatok kiküszöbölésével, idő és anyagi erő pazarlása nélkül, együtt láthatjuk népköltésünk anyagát, bár egy pillanatig, mert a másik pillanatban ismét tovább foly az élő orgánium változása és alakulása.

Hogy teljes képet rajzolhassunk, nemcsak a pontos és közvetlen gyűjtést, illetőleg lejegyzést kell szigorú lelkiismeretességgel keresztül vinnünk. De a szövegi részszel együtt feltétlenül keresztül kell vinni a dallamok gyűjtését is. Ezt nem csupán nemzeti zenénk szempontjából kell megtennünk, de azért is, hogy népköltési adataink szövegi részéről igaz képet nyerjünk. Erre nézve is tanulságos példákat nyújt a Mailand gyűjteménye. Igen sok töredék benne egy dallam alá összegyűjthető s valóban legegyszerűbb módja a változatok összeállításának is, ha a dallamokat vesszük alapul. Mert a nép szinte mindig a dallam kedvéért nyújtja vagy rövidíti a szöveget.¹

De valamely szöveg igazi ritmusát is csak a dallamból tudjuk

¹ V. ö. Kodály Z. A magyar népdal strófa-szerkezete. Nyelvtud. Közl. 1906., 95. l.

meg; még a tiszta népi és felnépi termékek megítélésénél is biztosabb vezető a dallam, mint a szöveg.

De ha ily nagy segítségünk nem volna a dallam, akkor is félbe kellene hagynunk azt a szellemi és anyagi erőt pocskoló eddigi eljárást, a mely sem a tudományos czéllal, sem az egyszerű gyakorlati érzéssel össze nem egyeztethető.

Régi költészetünk termékeit, pld. a Nádor-kódexet és a Batthyány-énekeskönyvet kiadták úgy, hogy belőlük csak a kótákat hagyták ki. Tinódit és a többit a Régi Magyar Költők Tárában ismét kiadták a kóták nélkül. Népköltési gyűjteményeink is kétszeres munkát s mégis hiányos és megbízhatatlan munkát végeztek, mikor egyik csak a dalamokat, másik csak a szövegeket karolta fel.

Mindezt idő és pénz pazarlásnak kell mondanunk. De egyszersmint tudománytalanságnak is, mert pld. annyi népköltési szöveggyűjtés után: van-e valakinek fogalma egy Bethlehemes játéknak, vagy csak egy közönségesebb társas-jatéknak a hű lefolyásáról? És lehet-e erről, vagy valamely más szokásról is hű képet rajzolni, ha a zenei részt kikapcsoljuk a gyűjtés feladatai közül?

Mindezeknek az elvégzésére, illetőleg irányítására s szellemi és anyagi támogatására, ha a *Kisfaludy-Társaság* nem akar régi céljától eltérni s a Danaidák hordójába tovább is tölteni akarja a vizet, akkor a *Néprajzi Társaság* van hivatva. Különben is a néplélek tanulmányozására alakult e társaság, a melynek egyik legfőbb és nem mellékes célját kellene alkossa a népköltési adalékok gyűjtése.

Ha ez anyagi tekintetek miatt kitérne a feladat elől, elő kell állania a Magyar Tudományos Akadémiának. Komárom és Esztergom vármegyék felhívása még mindig teljesítetlenül fekszik előtte. És neki alig lehet valami oka, hogy e feladat elől kitérjen.

Seprődi János.

Kolozsvár — Temesvár. A *Magyar Nyelv* 1906. áprilisi füzetében Melich János azt fejtegeti, hogy Kolozsvárt a XV—XVIII század folyamán *Demeburgnak*, *Temesburgnak* is nevezték, e névnek pedig a magyarban Temesvár felel meg. Az elnevezés három forrásból igazolható s nem tudós, hanem népies eredetű. Melich öt példával mutatja meg, hogy a szászok 1412-től 1641-ig a Nagy-Szamos *Timesnek* is nevezték. Mivel pedig e névnek az erdélyi szászoknál *Tomösch*, *Thumesch*, *Temis*, *Times* és *Timmes* alakváltozatai vannak, Melich azt következteti, hogy a név csak a magyarból kerülhetett nyelvükbe. — Kolozsvár a szász Demes- vagy Temesburg nevét onnan kapta, hogy a Timis (Melich szerint a Nagy-Szamos) mellett fekszik. „A magyar Temesvár egyszerű fordítása lesz a szász elnevezésnek s aligha nevezték valaha a magyarok Kolozsvárt ezzel a névvel.“ A fejtegetést csak azzal egészítjük még ki, hogy ha Kolozsvár a Timesburg nevét a mellette folyó víztől nyerte, akkor a Kis-Szamos is Timesnek kellett hogy nevezzék, mert a város nem a Nagy-Szamos mellett van.

K.